

Nr 101.

Av herrar **Mellén** och **Borell**, *angående utsträckning av giltighetstiden för domsagostadgans övergångsbestämmelser.*

Under år 1932 tillkallade Kungl. Maj:t sakkunniga för utredning av frågan angående reformering av vikariatsystemet vid häradsrätterna. Sedan de sakkunniga, f. d. statsrådet Bissmark samt häradshövdingarna Carl Arhusiander och Björn Zetterstrand, avgivit betänkande, avlät Kungl. Maj:t till 1933 års riksdag proposition i ärendet, nr 180. Propositionen anslöt sig till betänkandet och innebar i huvudsak, att handläggningen av mera krävande mål och ärenden å de allmänna tingssammanträdena i regel skulle ankomma på häradshövdingen samt att notariernas tingssittning skulle inskränkas till behandling och avgörande av endast mindre mål och ärenden. Förordnande att utan inskränkning förvalta häradshövdingämbete skulle regelmässigt endast kunna meddelas den, som tjänstgjort såsom ledamot eller fiskal i hovrätt. Samtidigt ställdes i utsikt att häradshövdingen skulle erhålla lindring i fråga om andra arbetsuppgifter, som för den egentliga rättsvården vore av mera underordnad betydelse. I propositionen föreslogs vidare betydande inskränkningar i häradshövding förut tillkommande rätt till tjänstledighet. Ledighet för semester, lättnad i arbetet och enskilda angelägenheter skulle endast då synnerliga skäl därtill föreläge få beviljas för tid, varunder allmänt sammanträde eller sammanträde för tings avslutande infölle, och ledighet från ordförandeskap i häradsrätt vid behandling av andra mål och ärenden än sådana av mindre vikt liksom ock från ordförandeskap i synrätt och ägodelningsrätt skulle endast få beviljas vid *laga förfall*. Enligt tidigare gällande domsagostadga ägde häradshövding åtnjuta ledighet från 3 allmänna tingssammanträden. Till hjälp åt häradshövdingarna att utföra det sålunda ökade arbetet föreslogs anställande av nya tjänstemän i de större domsagorna. Att ökade arbetskrafter i följd av föreslagna ändringar kunde erfordras jämväl i övriga domsagor, däråt ägnades ingen tanke.

Propositionen behandlades av ett sammansatt stats- och första lagutskott.

Från ett stort antal häradshövdingar, omkring 60 procent av hela häradshövdingekåren, ingavs skrivelse till utskottet med anhållan att, enär enligt deras mening det i propositionen framlagda förslaget kunde komma att medföra ödesdigra verkningar för rättsskipningen, förslaget icke måtte av utskottet tillstyrkas i befintligt skick. Det framhölls i skrivelsen bland annat, att det vid en omorganisation av domsagornas förvaltning borde noga beaktas, att det från det allmännas synpunkt vore förenat med fara för rättsskipningen, om domarens arbetsbörda bleve för stor, samt att, vad fler-

talet domsagor beträffade, möjlighet icke funnes för häradshövdingen att nöjaktigt fullgöra sitt domarekall, om hans arbete ytterligare ökades. Förslaget innebure en betydande ökning av domarens göromål, då hans förutvarande rätt till ledighet betydligt inskränktes och då det vore meningen, att häradshövdingen kontinuerligt skulle ägna sig åt handläggning och avdömande av alla viktigare mål. Ett kontinuerligt arbete av svårare art kunde icke kompenseras genom befrielse från kvantitativt lika mycket arbete av lättare art och mindre vikt. Därtill hade förslaget icke tagit någon hänsyn. Det vore att märka, att längre fram, då de blivande sekreterarna ej under sin notarietid fått utöva domareämbete på eget ansvar, deras kompetens för ifrågavarande uppdrag snarare torde bliva mindre än de nuvarande notariernas, särskilt som de efter kort tids tjänstgöring i hovrätten komme som sekreterare till i regel för dem okända domsagor. Förslaget ville avskaffa vikariatsystemet men skapade i själva verket flera nya vikarier, vilkas överlägsenhet i förhållande till förutvarande åtminstone kunde starkt ifrågasättas. Det vore fara värt, att det nu rådande sättet för utbildning av de unga juristerna vid häradsrätterna utbyttes mot något sämre. Det kunde även hända, att då utsikten att få sitta ting berövades notarierna, den nu rådande tillströmningen av unga jurister, vilka just för tingssittningen vid häradsrätten utförde ett för rättsskipningen oundgängligen nödigt, oftast hårt och alltid dåligt avlönat eller oavlönat arbete, helt utebleve. Skulle dessa farhågor visa sig grundade, skulle propositionens förslag långt ifrån att åstadkomma en förbättrad rättsskipning komma att föranleda en försämrad sådan. Beträffande de medelstora och mindre domsagorna vore anmärkningsvärt, att häradshövdingarna bleve nödsakade att kontinuerligt å alla tingssammanträden under året utan undantag handlägga och avgöra alla mål av någon betydenhet ävensom att tjänstgöra såsom ordförande vid alla rannsakingar, alla syner och alla ägodelningsrätter, som kunde förekomma, trots deras rätt till ledighet för lättnad i arbetet i avsevärd mån inskränkts och oaktat någon sekreterare eller annat biträde till arbetets utförande icke ställts till deras förfogande.

Utskottet yttrade bland annat: »Vidkommande åter de domsagor, där sekreterare icke finnes anställd, synes det däremot utskottet som om man icke skulle kunna bortse från möjligheten att den nyssnämnda ordningens genomförande jämväl i dessa domsagor skulle åtminstone i vissa fall kunna medföra svårigheter. Det bör nämligen ihågkommas, att under någon tid framåt en del domsagor, där sekreterare kunna behövas, icke hinna att med sådana tjänstemän förses. Med hänsyn härtill anser sig utskottet böra föreslå, att i domsaga, där sekreterare icke ännu blivit anställd, häradshövding tills vidare bibehålles vid möjligheten att erhålla ledighet för semester, lättnad i arbetsbördan eller ombesörjande av enskilda angelägenheter å sådan tid att han därigenom vinner befrielse från högst tre allmänna sammanträden om året. Överstiger årliga antalet dylika samman-

träden tio, synes på samma sätt som nu jämkning i motsvarande mån böra äga rum.

Under nu ifrågavarande övergångstid synes även förste notarie eller andre notarie i domsaga, där sekreterare icke blivit anställd, böra kunna komma i åtnjutande av förordnande att hålla allmänna sammanträden och utan inskränkning i övrigt förvalta häradshövdingämbete under enahanda förutsättningar och i samma omfattning som domsagostadgan för närvarande bestämmer. Utskottet anser därjämte, att jämväl i domsaga, där sekreterare finnes anställd, förste eller andre notarie bör, i den mån den, som i domsagan utför arbetet med uppläggande av nya fastighetsböcker, kan komma att med anledning därav bli förhindrad att utföra andra honom åliggande göromål, kunna förordnas att i stället för denne eller häradshövdingen hålla intill tre allmänna sammanträden samt förvalta domarämbete under sammanlagt tre månader. Om antalet allmänna sammanträden i domsagan överstiger tio, bör även i nu ifrågavarande fall beträffande rätten att hålla allmänna sammanträden jämkning i motsvarande mån äga rum.»

Beträffande *övergången till den nya ordningen* i fråga om häradshövdingens rätt till ledighet och notariernas kompetens m. m. anfördes i ovan nämnda sakkunnigbetänkande, att den statsfinansiella situationen säkerligen lade hinder i vägen för att sekreterare anställdes i så stor utsträckning som vore önskvärt, ävensom att det ej heller ur rekryteringssynpunkt torde låta sig göra att annat än successivt anställa sekreterare i domsagorna i den omfattning som erfordrades. Beträffande domsaga där sekreterare sålunda icke komme att anställas ansågo sig de sakkunniga icke kunna vidhålla kravet, att häradshövdingen själv skulle å samtliga tings-sammanträden handlägga mera krävande mål och ärenden. I fråga om sådan domsaga skulle det därför enligt de sakkunnigas förmenande vara nödigt att tills vidare låta i huvudsak förbli vid den hittills tillämpade ordningen.

I den fråga denna motion avser intog således utskottet samma ståndpunkt som de sakkunniga. Utskottets utlåtande var i samma fråga enhälligt, och riksdagen uttalade sig för godkännande av utlåtandet.

Då Kungl. Maj:ts stadga med vissa föreskrifter angående domsagornas förvaltning därefter utkom den 26 maj 1933, fann man med förvåning, att Kungl. Maj:t negligerat riksdagens uttalade önskan i fråga om de bestämmelser, som skulle gälla rörande övergången till den nya ordningen — i fråga, samt att åt övergångsbestämmelserna (§ 38) givits följande lydelse med begränsning av deras giltighetstid till den 1 juli 1935: »Till den 1 juli 1935 må förste eller andre notarie under de förutsättningar och i den omfattning som omförmälas i 24 § stadgan den 12 juni 1925 förordnas att förvalta häradshövdingämbete; börande den i 24 § första stycket 2 c samma stadga omförmälda tjänstgöring jämväl innefatta handläggning av inskrivningsärenden å sex inskrivningsdagar. Under samma övergångstid må i dom-

saga där sekreterare icke finnes anställd vad 19 § nämnda stadga innehåller om häradshövdingens tjänstledighet fortfarande äga tillämpning, dock med iakttagande av vad i 20 § andra stycket här ovan stadgas om ledighets uttagande.»

Den nu tilländagångna tiden efter den nya domsagostadgans tillkomst har till fullo ådagalagt, att den lösning frågan om domsagors förvaltning fick genom samma stadga ingalunda var tillfredsställande. Alla häradshövdingarnas mot förslaget härövan omförmälda uttalade farhågor hava besannats. Såsom väntat var har arbetsbördan i alla domsagor stigit, och ju närmare man kommit tiden för upphörandet av notariernas tingssittning ju svårare har det blivit för många häradshövdingar att erhålla för arbetets behöriga gång nödige juridiskt bildade biträden. Det är numera ej sällsynt se häradshövding annonsera i tidningarna efter notarie. Om vi ej ta miste, har någon häradshövding direkt hos Kungl. Maj:t klagat sin nöd i detta avseende. Inför föreningen Sveriges Häradshövdingar hava svårigheterna att anställa rättsbildade biträden från flera håll bestyrkts och frågan om deras avhjälpande diskuterats. Enda hjälpen ansågs ligga däruti, att åtgärder vidtoges, som kunde göra notarieplatserna mera lockande, och samtidigt beslöt föreningen ingå till Kungl. Maj:t med framställning att den övergångstid, under vilken det skulle stå notarierna öppet att hålla fullständiga tingsmanträden, skulle förlängas samt att framställningen skulle gälla alla domsagor, även sådana där sekreterare funnes anställd.

För arbetets behöriga gång i såväl större som mindre domsagor är det oundgängligen nödigt, att häradshövdingen äger tillgång till notariernas arbetskraft. Ingen domsaga kan under någon nämnvärd tid skötas utan en eller flera notariers bistånd. Skulle tillgången på notarier mera allmänt utebli, kan därav följa synnerligen ödesdiga verkningar icke blott för häradshövdingarna utan även för överrätterna och rättsskipningen i dess helhet. Staten torde då få ikläda sig betydande kostnad för erhållande av den värdefulla arbetskraft, som tidigare ställde sig till statens förfogande gratis eller mot ringa ersättning, så länge de unga juristernas utbildning med gott resultat var förlagd till häradsrätterna och så länge samma unga jurister likaledes med gott resultat på eget ansvar efter viss tids tjänstgöring fingo hålla fullständiga tingsmanträden.

Av statsverkspropositionen (andra huvudtiteln sid. 45) framgår, att departementschefen själv anser, att något måste åtgöras med anledning därav, att notariernas rätt till tingssittning upphör den 1 juli 1935. Han säger nämligen: »Jag utgår härvid ifrån att i sådana domsagor, där domsagostadgans nya bestämmelser om tingssittning ej kunna tillämpas utan att sekreterare anställas, dispens från domsagostadgans nu avsedda bestämmelser erhålles i sådana fall då framställning om anställande av sekreterare ej kunnat bifallas.»

Dylika åtgärder torde icke vara tillfyllest för att avvärja den hotande

faran för rättsskipningen. Det är oundgängligen nödigt för varje domsaga, större eller mindre, att allt efter olika förhållanden nödig arbetskraft tillhandahålles häradshövdingen. Enda rätta botemedlet att förhindra de unga juristernas flykt från häradsrätterna torde vara, att den av dem så högt skattade och åtrådda rätten och förmånen att erhålla förordnande som domare och att få hålla fullständiga sammanträden återinföres i den utsträckning, som gällde i 1925 års domsagostadga.

I detta sammanhang bör särskilt framhållas, att svårigheten att erhålla notarier inställt sig på en för häradshövdingarna och landet mycket ogynn-sam tid. Det åvilar häradshövdingarna under de närmaste åren en mycket viktig uppgift, nämligen uppläggande av de nya fastighetsböckerna. Om detta arbete skall kunna bli färdigt i något så när överskådlig tid, måste många skolade, rättsbildade krafter ställas till häradshövdingarnas hjälp eller förfogande. Vidare har lagen om delning av jord å landet liksom lagen om sammanläggning av fastigheter å landet kommit till användning i så stor utsträckning, att de i oanad grad ökat ägodelningsdomarens göromål och delvis gjort den lindring i arbetsuppgifter illusorisk, som domsago-stadgan onekligen medfört å vissa områden.

Av skäl som anförts tillåta vi oss hemställa,

att riksdagen ville i samband med behandlingen av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till häradsrätterna anhålla, att tiden för giltigheten av de i nu gällande domsagostadga av den 26 maj 1933 uti dess 38 § upptagna övergångsbestämmelser måtte utsträckas att gälla tillsvidare och intill dess den ifrågasatta allmänna processreformen blir genomförd.

Stockholm den 21 januari 1935.

Karl Mellén.

Th. Borell.

